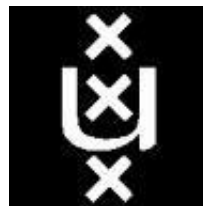

hogeschool
Leiden

HANDLEIDING

'Jij en de Maatschappij'

December 2016

Maart 2018 herzien

Auteur:

G. H. P. van der Helm

Inleiding

Overall in Europa is er bezorgdheid over de observaties dat jongeren in instellingen radicale en criminele cognities ontwikkelen. Er is momenteel extra veel bezorgdheid over radicalisering van jongeren en niet in de laatste plaats omdat radicale jongeren geweld in onze samenleving niet schuwen. Radicalisering is echter een breed begrip: jongeren kunnen extreme denkbeelden ontwikkelen richting geloof (bijvoorbeeld IS), maar ook richting misdaad (liquidatiegolf Amsterdam West), rechts-radicalen denkbeelden (bv. skinheads) of links-radicaal zoals bijvoorbeeld dierenwelzijn of politiek radicalisme. Dat maakt het onderzoeken van radicaal denken ook complex: er zijn vele vormen van radicalisering (NJI handreiking radicalisering 2011 zie: <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Radicalisering>). Een overeenkomst tussen de verschillende vormen van radicalisering is dat de geradicaliseerde jongeren en volwassenen de huidige maatschappij afwijzen en zich daarom ook zich afgewezen voelen door de maatschappij. Onderzoek van Hogeschool Leiden naar het leefklimaat en de houding van jongeren ten opzichte van de maatschappij in Amsterdam en Rotterdam werpt hier nieuw licht op.

Wetenschappelijke achtergrond: oorzaken radicalisering en extreme criminele cognities

De oorzaken van radicalisering zijn zo mogelijk nog complexer vanwege de verschillende uitingsvormen, maar veel overzichtsstudies wijzen op een onderliggend gevoel bij jongeren van achterstelling, onheuse bejegening en boosheid (van den Bos et al., 2009), vaak als gevolg van veel sociale nadeelsituaties (Van der Helm et al., 2012). Dit gevoel zou je kunnen samenvatten als 'het idee er niet bij mogen horen' (een vorm van gepercipieerde sociale uitsluiting). Uit onderzoek onder jongeren in achterstandswijken in Amsterdam en Rotterdam blijkt dat door gepercipieerde uitsluiting van de reguliere maatschappij, leeftijdgenoten op straat een belangrijke referentiegroep vormen voor jongeren en daarbij zeer sterk van invloed zijn op het gedrag en cognities van jongeren (De Jong, 2007). Jongeren zijn vaak argwanend naar instanties, zowel de politie als

naar hulpverleners om hen heen, omdat zij denken dat ze 'hen moeten hebben' en 'toch niet echt willen helpen'. Jongeren worden vervolgens bestempeld als 'onbehandelbaar', 'niet gemotiveerd' of 'staat niet open voor hulp'.

Er is veel onderzoek gedaan naar dit verschijnsel en het gaat daarbij niet altijd om gebrek aan kansen, maar ook om het zichzelf uitsluiten van de maatschappij en het ontkennen van de rechtsstaat, zoals bijvoorbeeld Anders Brijvik uit politieke redenen of IS aanhangers uit naam van geloof. Het jezelf tot slachtoffer van onrechtvaardigheid verklaren blijkt bij te kunnen dragen aan versterking van de eigen identiteit (Kaspar & Noh, 2001). Ook criminele cognities (het goedkeuren van delicten) kunnen onderdeel zijn van het afwijzen van de maatschappelijke rechtsorde. Toen een Amsterdamse jongere werd gevraagd wat hij wilde worden, antwoordde in alle oprechtheid: 'huurmoordenaar'.

Er is onderzoek dat laat zien dat jongeren die zichzelf weinig kansen in de maatschappij toedichten een sociale identiteit kunnen ontlenen aan deze vermeende of terechte afwijzing en sociale nadeelsituaties (Ellemers, Spears & Doosje, 2002; Ellemers & Haslam, 2011). Met name jongeren die minder goed mee kunnen komen, bijvoorbeeld door een licht verstandelijke beperking, blijken zeer gevoelig te zijn voor groepsbeïnvloeding door peers (Bekken, Roest, Van der Helm, De Jong, & Stams, *submitted*; Bexkens et al., 2013), dus ook voor radicale denkbeelden van peers. Jongeren met een licht verstandelijke beperking hebben door sociaal-emotionele en intellectuele problemen een grotere kans om niet mee te kunnen in de huidige maatschappij (Rot, 2013; Teeuwen, 2012), waardoor zij hun identiteit sterker ontlenen aan groepen waartoe zij willen behoren. Zij zullen in hogere mate (radicale) ideeën en (criminele) cognities van peers overnemen ('Hij zal het wel beter weten, dus als hij dat zegt zal dat wel zo zijn..').

Het gevoel afgewezen te worden door de samenleving kan voor een gedeelte worden gecompenseerd door een responsieve opvoeding die het zelfvertrouwen en de persoonsontwikkeling van kinderen vergroot (Khaleque & Rhoner, 2002). Deze responsieve opvoeding (niet alleen van de ouders, maar ook van andere belangrijke personen in de omgeving en groepsleiders) geeft kinderen en risicjongeren het idee dat ze 'gezien worden, erbij mogen horen en ertoe

doen'. Ondanks het belang van een positieve opvoedingsrelatie voor jongeren is er maar weinig aandacht voor deze doelgroep in de literatuur (Brechin & Swain, 1988; Strauser, Lustig, & Donnell, 2004). Niet altijd is een responsieve opvoeding aanwezig. In veel wijken leven ouders en kinderen samen in veel te kleine woningen; kinderen worden er vaak letterlijk op straat gezet, is er sprake van stress door schulden en middelengebruik. Ook Judith Rich-Harris (2009) wijst in haar meta-analyse op het belang van de context waar het kind in opgroeit. Sociale nadeelsituaties in die context doen jongeren verharder en vormen een voedingsbodem voor extreme opvattingen.

Beschrijving vragenlijst

Een belangrijk correlaat van extreme opvattingen is het gevoel van er niet bij te mogen horen: 'onrechtvaardigheid en (vermeende) afwijzing door de maatschappij'. Vragenlijsten die direct uitvragen naar radicale opvattingen ontmoeten in de praktijk veel weerstand en sociaal wenselijke antwoorden. Vandaar dat gekozen is voor de meer indirecte vraagstelling 'gepercipieerde afwijzing van de maatschappij'.

De vragenlijst 'jij en de maatschappij' is ontwikkeld door Peer van der Helm samen met studenten van de Masteropleiding Jeugdzorg aan Hogeschool Leiden en Geert-Jan Stams (UvA) om gevoelens van afwijzing te meten en kan gebruikt worden in samenhang met de door Junger-Tas ontwikkelde vragenlijst voor criminele cognities.

De vragenlijst bestaat uit 15 stellingen die positief en negatief gescoord worden (zie bijlage).

Validiteit en betrouwbaarheid

Op grond van een Confirmatieve factoranalyse op basis van $n = 784$ leerlingen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs worden twee factoren onderscheiden: (1) afwijzing door de maatschappij (11 items, $\alpha = .75$) en (2) superioriteit (2 item; $\alpha = .60$, $\lambda = .60$).

Fitmaten:

NFI = .995 // TLI = .970 // CFI = .985 // RMSEA = .022

Tabel 1

Schaalscores en percentielscores 'Jij en de Maatschappij'

	<i>Leerlingen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (n = 784)</i>			<i>Percentielscores</i>		
	<i>Betrouwbaarheid</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	25%	50%	75%
Afwijzing door de maatschappij	$\alpha = .75$	2.49	.29	2.30	2.50	2.70
Superioriteit	$\alpha = .60$ $\lambda = .60$	2.00	.64	1.50	2.00	2.50

Fitmaten:

NFI = .995 // TLI = .970 // CFI = .985 // RMSEA = .022

Om de vragenlijst 'Jij en de Maatschappij' te valideren is de vragenlijst 'Criminele cognities' van Junger Tas (2006) ook afgenomen.

Tabel 2

Schaalscore en percentielscores 'Criminele cognities'

	<i>Leerlingen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (n = 784)</i>			<i>Percentielscores</i>		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	25%	50%	75%	
Criminele cognities	1.30	.45	1.00	1.30	1.50	

Tabel 3

Correlatietabel 'Jij en de Maatschappij' en 'Criminele cognities': éézijdig getoest.

	Afwijzing	Superioriteit	Criminele cognities
Afwijzing	1		
Superioriteit	.532**	1	
Criminele cognities	.299**	.120**	1

Vragenlijst – ‘Jij en de maatschappij’ (en criminele cognities)

Het gaat erom wat jij vindt. Er zijn geen foute antwoorden.

Omcirkel welk antwoord jij van toepassing vindt.

	Oneens	Neutraal	Eens
1. Het maakt mij niets uit hoe anderen over mij denken (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
2. Mensen letten extra op mij als ik een winkel binnen loop (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
3. Ik heb gelijke kansen als iedereen in deze maatschappij (+ afwijzing)	Oneens	?	Eens
4. Ik heb andere mensen nodig (+ afwijzing)	Oneens	?	Eens
5. Iedereen is tegen mij (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
6. Mensen maken mij belachelijk (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
7. Ik vind dat ik me aan de wetten van de samenleving moet houden (+ afwijzing)	Oneens	?	Eens
8. Mensen proberen mij te benadelen (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
9. De wereld wordt beter wanneer iedereen denkt zoals ik (+ superioriteit)	Oneens	?	Eens
10. Ik krijg nooit waar ik recht op heb (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
11. Ik word gediscrimineerd (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
12. Ik ben boos op deze maatschappij (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
13. Mensen denken altijd dat ik iets verkeerd heb gedaan (- afwijzing)	Oneens	?	Eens
14. Ik trek mij niets van anderen aan (+ superioriteit)	Oneens	?	Eens
15. Anderen kijken mij vies aan op straat (- afwijzing)	Oneens	?	Eens

Vragenlijst - over dingen die gebeuren (criminele cognitie; Junger Tas, 2006)

Het gaat erom wat jij vindt.

Omcirkel welk antwoord jij van toepassing vindt.

	Oneens	?	Eens
1. Het is oké als iemand zonder te betalen met het openbaar vervoer reist.	Oneens	?	Eens
2. Het is oké als iemand graffiti spuit op plekken die daar niet voor zijn bedoeld.	Oneens	?	Eens
3. Mensen moeten spullen van anderen heel laten.	Oneens	?	Eens
4. Het is oké als iemand een bushokje vernielt.	Oneens	?	Eens
5. Het is oké als iemand een auto expres beschadigt.	Oneens	?	Eens
6. Het is oké om een telefoon of portemonnee te pakken uit een openstaande tas in de trein.	Oneens	?	Eens
7. Als je iets wil hebben dan moet je daar voor betalen.	Oneens	?	Eens
8. Het is oké als iemand een scooter steelt.	Oneens	?	Eens
9. Het is oké als iemand een auto openbreekt en daar spullen uit steelt.	Oneens	?	Eens
10. Het is oké als iemand inbreekt.	Oneens	?	Eens
11. Het is oké als iemand een wapen draagt (mes, stiletto of iets anders).	Oneens	?	Eens
12. Rellen horen nou eenmaal bij een voetbalwedstrijd.	Oneens	?	Eens
13. Het is logisch om agressief te zijn als je boos bent.	Oneens	?	Eens
14. Het is oké als iemand harddrugs verkoopt.	Oneens	?	Eens